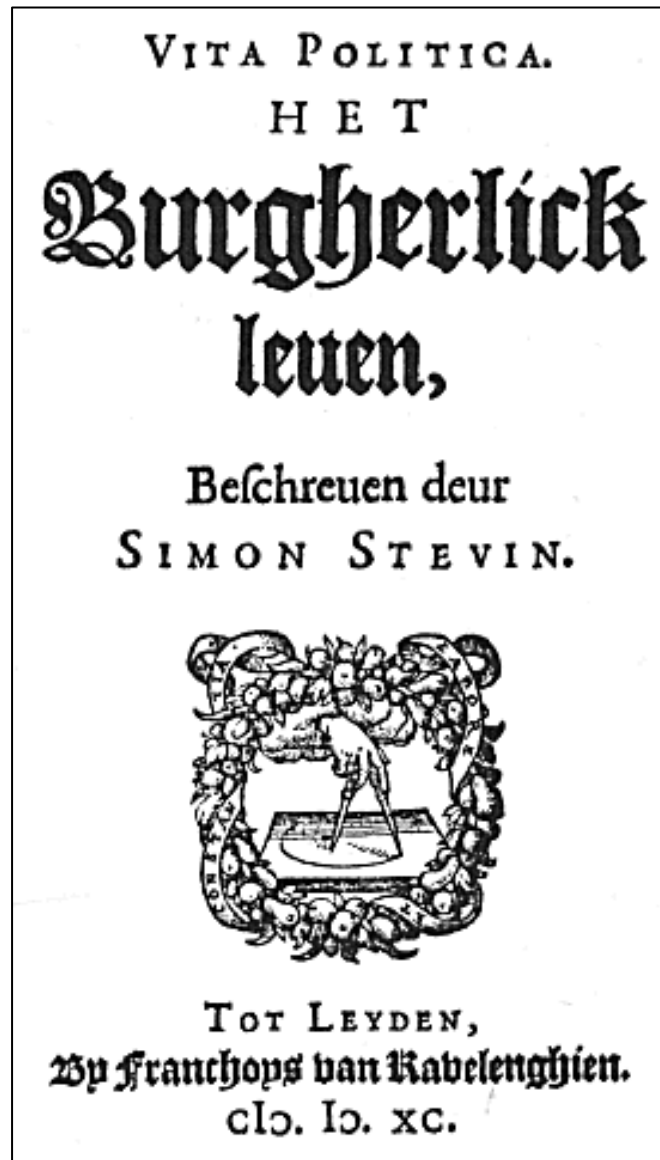

Waarde en waardering van *Het burgherlick leven* (1590)
van Simon Stevin gedurende de laatste tachtig jaar

Johan Klein, 6 juni 2018
Studentnummer: 850023621
Masterclass Waarde en waardering van cultuur

Simon Stevin is een tamelijk onbekende Nederlander, van wie het werk, zo schreef Annie Romein-Verschoor in 1939, ‘niet in het Europese denken werd opgenomen, dat hij zelf [...] vrijwel werd vergeten en de meeste van zijn vindingen door lateren werden overgedaan.’ In 1939 bezorgde de Stichting Onze Oude Letteren een heruitgave van *Het burgherlick leven*. In 2001 verscheen in Utrecht wederom een hernieuwde uitgave van dit politieke traktaat waarin Simon Stevin de rechten en plichten van en voor de Nederlandse overheden en burgers beschrijft. Met mijn onderzoek voor deze masterclass wil ik mij bezighouden met de waarde en waardering voor Simon Stevins politieke essay gedurende de laatste tachtig jaar. In dit compacte onderzoek stel ik de (centrale) vraag hoe sedert 1939 Simon Stevins politieke essay *Het burgherlick leven* (1590) is geïnterpreteerd en gewaardeerd.

Simon Stevin werd geboren in Brugge omstreeks 1548. Vierhonderd jaar later noemde de neerlandicus De Vooijs hem een ‘merkwaardige, veelzijdige Vlaamse Nederlander’.¹ Meer recent hanteren DeVreese en VandenBerghe termen als ‘homo universalis’ en ‘intellectuele duizendpoot’. Stevin was wiskundige, natuurkundige, ingenieur, uitvinder van het tiendelig stelsel en de zeilwagen, actief met vestingbouw, methoden voor plaatsbepaling op zee en verwierf voor zijn ontwerpen diverse octrooien. Vanwege zijn buitengewone veelzijdigheid werd hij permanente leraar en raadsman van Maurits van Nassau, die hij leerde kennen in Leiden nadat Simon - vermoedelijk ingegeven door godsdienstige motieven - Brugge had verlaten. Vanaf 1593 leverden al zijn werken een bijdrage tot de opbouw en versterking van de Republiek dan wel schreef hij zijn teksten speciaal voor de prins.² De Vlaamse hoogleraar Droste spreekt van ‘een dubbele tweeledige relatie’ en citeert vervolgens woorden van Dijksterhuis uit 1955: ‘in het ambtelijke was hij een van de ingenieurs van den veldheer en tevens het hoofd van de financiële administratie van de vorst; in het persoonlijke was hij ’s Prinsen leermeester en bovendien, naar den indruk, dien men van hun omgang krijgt, zijn vertrouwde oudere raadsman en wellicht zijn vriend.’³

Het werk van Stevin vertoont een grote diversiteit, waaruit telkens blijkt dat hij een man van rationeel overleg moet zijn geweest. In al zijn werken zien we pogingen tot het samen laten gaan van theorie en praktijk, aangezien ‘spiegheling en daet’ twee kanten van dezelfde medaille zijn. Het motto van zijn werk vinden we terug op veel titelpagina’s: ‘wonder en is gheen wonder’ waarmee hij bedoeld zal hebben dat de geheimen van de natuur niet langer geheim zijn wanneer de wetenschap ze eenmaal doorgrondt.⁴ Om zijn werk ingang te doen vinden bij een zo groot mogelijk lezerspubliek schreef Stevin zijn werk in de

¹ C.G.N. de Vooijs, ‘Voorwoord’ in: Annie Romein-Verschoor en G.S. Overdiep, *Stevin, Simon, Het burgherlick leven* (Amsterdam 1939) 5-62, aldaar 5.

² J.T. DeVreese en G. VandenBerghe, ‘Wonder en is gheen wonder’. *De geniale wereld van Simon Stevin 1548-1620* (Leuven 2003) 5-7; 35; 55.

³ Flip G. Droste, *Simon Stevin. Wetenschapper in oorlogstijd 1548-1620* (Soesterberg 2007) 67.

⁴ *Ibidem*, 17;31;49;117.

volkstaal, het 'Duytsch' of 'Nederduytsch', iets dat in zijn tijd ongebruikelijk was. Zijn geschriften zijn nuchter en ter zake doende uitgaande van de veronderstelling: hoe korter, hoe helderder.⁵

Het burgherlijck leven. Vita politica werd in 1590 voor de eerste maal gepubliceerd. Het werd gedrukt door Van Ravelingen in de drukkerij van Plantijn te Leiden en opgedragen aan de burgemeester van Delft. Wanneer Stevin zich in dit geheel Nederlandstalige politieke traktaat uitlaat over de 'wonderlicke verborgen eygenscapen der Duytsche sprake' is dat tevens een aanval op het Latijn en de wetenschappelijke wereld. Uit de keuze voor de ondertitel *Vita politica* kunnen we afleiden dat Stevin in het bijzonder ageert tegen de politieke visie van Justus Lipsius in zijn *Politica*; bij deze hoogleraar aan de Leidse universiteit draaide alles om de vorst en zijn gezag. Stevin is het daar volstrekt mee oneens. Zijn pleidooi voor goed burgerschap kent als basisregel dat niemand boven de wet staat, de staatsburger niet, de regering niet, en ook de vorst niet. *Het burgherlijck leven* is een discussie over gezag en gezagsverhoudingen en over de inrichting van de maatschappij. Stevin behandelt drie essentiële vragen. Hij bespreekt wat van de staatsburger gevraagd mag worden om tot een geordende maatschappij te komen, stelt vast wat de verhouding van de staatsburger tot wetten en privileges dient te zijn en bespreekt wat daarbij de rol van de overheid en van religie dient te zijn.⁶

Stevin betoogde dat een staatsburger zich dient aan te passen aan de heersende machtsverhoudingen en - mochten deze hem niet bevallen - zal moeten uitwijken naar een ander land. Zijn oordeel over religie is al even pragmatisch: godsdienst kan nuttig zijn, wanneer het kan bijdragen ordeproblemen op te lossen en kinderen deugden in te prenten. Zoals Stevin al zijn levenswerk in dienst stelde van de samenleving, zo roept hij zijn tijdgenoten op zich dienstbaar te maken aan de samenleving. Aangezien Stevin grote onwetendheid aantrof over de vraag *hoe* men zich diende te gedragen, probeerde hij helderheid te verschaffen over het juiste burgerlijke leven.⁷

Literatuurhistoricus Overdiep herkende in het werk van Stevin een 'humanistisch ideaal van verbreiding der wetenschap onder het volk'. Met zijn politieke traktaat wilde Stevin de 'aldermachtigste Neerduytschen' wijzen op hun plichten en aanzetten tot dienstbaarheid aan de samenleving.⁸ DeVreese en VandenBergh herkennen tevens een politieke keuze; zij

⁵ Droste, *Simon Stevin*, 35;90.

⁶ Ibidem 66; 117-118; 122-123

⁷ Pim den Boer, 'Simon Stevin en Het burgherlijck leven' in: *Simon Stevin, Het burgherlijck leven en Anhangh. Gepresenteerd en toegelicht door Pim den Boer, hertaald [in hedendaags Nederlands] door Anneke Fleurkens* (Utrecht 2001) 163-210, aldaar 163-181.

⁸ G.S. Overdiep, G.S., 'Simon Stevin en de Nederlandse taal' in: Annie Romein-Verschoor en G.S. Overdiep, *Stevin, Simon, Het burgherlijck leven* (Amsterdam 1939) 5-62, aldaar 13-17.

menen dat Stevin met zijn traktaat de vorming van de Noordelijke Nederlanden en de afscheiding van het Zuiden onderschrijft.⁹

Er bestaat geen handschriftschriftelijk materiaal van *Het burgherlick leven*. Het traktaat werd van 1590 tot 1686 negen maal herdrukt.¹⁰ Actuele politieke gebeurtenissen lijken een aantal malen de aanleiding voor een herdruk te zijn geweest. Nadien is het werk volledig uit het zicht geraakt totdat in 1939 de Stichting Onze Oude Letteren het initiatief nam om een transcriptie te bezorgen. In 1966 verscheen in deel V van Stevins *Principal Works* een facsimile-uitgave. Pim den Boer bezorgde in 2001 een kritische editie. In 2005 verscheen in Lyon een Franse vertaling. Behalve *Het burgherlick leven* bevat deze Franse uitgave meerdere bijdragen die belangrijke werken van Stevin bespreken teneinde de intellectuele en historische context te schetsen waarin het traktaat tot stand kwam.¹¹ Een Engelse vertaling is thans in voorbereiding bij uitgeverij Brill in Leiden.¹²

De stichting die in 1939 *Het burgherlick leven* bezorgde, had tot zich tot doel gesteld aandacht voor belangrijke nationale letterkundewerken te bevorderen. De Frémery merkte op dat het ‘ingenieursboek’ weinig inhoudelijke diepgang kent, maar vooral van belang is vanwege de nationale-renaissance stijl: het is ‘niet zoozeer gewichtig om het resultaat als wel om de gevolgde methode en om den denkvorm die eruit spreekt’¹³. Dat oordeel wordt door tijdgenoten van De Frémery telkens gevolgd, zo blijkt hierna.

In haar cultuurhistorische inleiding interpreteerde Romein-Verschoor de tekst als ‘typisch na-revolutionair. Dat wordt duidelijk door Stevins rechtlijnige eis van orde en wetmatigheid en zijn verering voor het centrale gezag dat de burger en zijn handel en bedrijf beschermt. Daarbij wil hij voor alles de overheid hooghouden en inbreuk op de wet niet toestaan vanwege ethische of godsdienstige overtuigingen. Het nut van godsdienst als orde scheppend element is voor hem om staatsredenen allesbepalend, hetgeen zijn Godsbeeld van de boeman verklaart. Romeijn-Verschoor waardeert *Het burgherlick leven*, net als De Frémery, allereerst als een taalmonument waaruit naar voren komt hoe een jong volk een instrument van beschaving schiep.

⁹ DeVreese en G. VandenBerghe, *Wonder en is gheen wonder*, 57.

¹⁰ In 1661, 1646, 1649 (2 maal), 1658, 1660, 1668, 1684, 1686.

¹¹ Anneke C.G. Fleurkens, ‘De overlevering van Het burgherlick leven’ in: *Simon Stevin, Het burgherlick leven en Anhangh. Gepresenteerd en toegelicht door Pim den Boer, hertaald [in hedendaags Nederlands] door Anneke Fleurkens* (Utrecht 2001) 211-223; Alfons DeWitte, ‘Het burgerlick leven en de huysbou van Simon Stevin’ in *Biekorf* 107(2007).

¹² Mededeling aangetroffen op de website Pim den Boer: <http://www.uva.nl/profiel/b/o/w.denboer/w.den-boer.html>

¹³ E. de Frémery, ‘Simon Stevin. Het burgerlick leven. Herdrukt naar de eerste uitgave van 1590. N.V. Wereldbibliotheek. Amsterdam 1939’ in: *Onze Taaltuin* 8 (1939-1940) 256.

Een expliciet oordeel over het politieke belang van *Het burgherlick leven* laat Romein-Verschoor achterwege. Echter, haar interpretatie van Stevins geest die zij vergelijkt met de ‘verkillende bitterheid’ anno 1939 waar velen ontworteld slechts het ‘Waar ik me goed voel, is mijn vaderland’ als richtlijn kennen, laat teleurstelling doorschemeren over Stevins geringe, dan wel anti-nationalistische opvattingen.¹⁴

Wanneer Ter Braak reageert op de heruitgave uit hij zijn bezwaren nog nadrukkelijker dan Romein-Verschoor. Stevin, de ontwortelde balling, streefde naar een stabiele wereld ‘waarin de verandering slechts als noodzakelijk kwaad wordt toegestaan’. Ter Braak noemt Stevin vanwege zijn opmerkingen over de publieke moraal een conformist. Uit de loyaliteit die Stevin van de burger verwachtte, spreekt weliswaar iets van nuchter verstand, maar een houding van ‘verheimelijking’ en ‘gheveinstheyt’ zal - zonder tegenwicht van moralisten en non-conformisten - leiden tot veel erger hypocrisie, zo oordeelt Ter Braak.¹⁵

Minder streng in zijn oordeel was de wetenschapshistoricus Dijksterhuis over het ‘eenigszins nuchtere opportunistische geschrift’; hij meent dat het traktaat vanuit biografisch en psychologisch oogpunt betekenis zou kunnen hebben en belangstelling kon gaan opwekken voor de politieke denkbeelden die Stevin ontvouwt. Dijksterhuis twijfelde echter of de keuze voor een heruitgave van dit werk de juiste was om waardering voor Stevin te bevorderen.¹⁶

¹⁴ Annie Romein-Verschoor, ‘Simon Stevin (1548-1620)’ in: Annie Romein-Verschoor en G.S. Overdiep, *Stevin, Simon, Het burgherlick leven* (Amsterdam 1939) 5 - 62, aldaar 10-12. De teleurstelling van Annie Romein-Verschoor lezen we ook *Erfaters van onze beschaving*. Stevin hanteert een ‘simplistische stelregel’ in zijn opvattingen over religie waaruit geen verdraagzaamheid spreekt, maar ‘het verlangen naar rust en orde’ (Jan Romein en Annie Romein-Verschoor, *Erfaters van onze beschaving. Nederlandse gestalten uit zes eeuwen* (4 dln.; Amsterdam 1977) 197.

¹⁵ Menno ter Braak, ‘De burger en zijn antipode’ (1939) in: Idem, *Verzameld werk VII* (Amsterdam 1951) 417-422, aldaar 419 -420.

¹⁶ E.J. Dijksterhuis, ‘Getemperde voldoening Simon Stevin, Het burgherlick leven. Herdrukt naar de eerste uitgaaf van 1590, ingeleid door Dr. Annie Romein-Verschoor en Prof. Dr. G.S. Overdiep en met een voorwoord van Prof. Dr. C.G.N. de Vooy. Voor de Stichting ‘Onze Oude Letteren’ door de N.V. Wereldbibliotheek te Amsterdam uitgegeven in 1939’ in: *De Gids* 104(1940) 52-57.

De heruitgave van *Het burgherlijck leven* in 2001 heeft de belangstelling voor het traktaat opnieuw aangewakkerd. Anders dan in 1939 is de waardering voor de politieke boodschap minder negatief. Historicus Den Boer spreekt over ‘een meesterlijk politiek betoog’ waarin nationalisme ontbreekt maar de toon van gezond verstand overheerst. Den Boer komt tot zijn oordeel op grond van drie overwegingen. Ook hij noemt het geschrift een taalmonument, maar ziet tevens in dat de politieke theorie weinig opmerkelijk is. Een derde aspect lijkt zijn eindoordeel in zeer positieve zin te moeten bevorderen: hij herkent een zelfbewuste, moderne wijze van redeneren met betrekking tot de logica in bredere zin. Den Boer motiveert de relevantie van zijn boek door te wijzen op een vroeg voorbeeld van een Nederlands essay waarin getoond wordt hoe een burger in een scherp verdeelde gemeenschap in vrede en vrijheid dient te leven.¹⁷ Hoogleraar economische en sociale geschiedenis Prak deelt de opinie van Den Boer gedeeltelijk. Volgens Prak ontbeert het aan diepgang in het traktaat over burgerschap en brengt Stevin ‘geen wezenlijk originele gedachten’ naar voren. Ook Prak heeft waardering voor de wijze van taalhantering van Stevin. Het eindoordeel van Prak is daarentegen minder jubelend dan dat van Den Boer.¹⁸

Het meest positief is het oordeel van de Nederlandse historicus Frijhoff. Hij herkent in Stevin een volbloed intellectueel die ‘een samenhangende reflectie’ schreef over ‘de inrichting van de samenleving en de gewenste houding van de staatsburger’.¹⁹ Volgens Droste is het alles redelijkheid wat bij Stevin de klok slaat: als getrouwheid voor de staatsburger geldt, dan geldt het ook voor de overheid. Sterker nog, Stevin is revolutionair met zijn opvatting dat de vorst evenzeer geroepen is tot burgerschap als de gewone man. In *Het burgherlijck leven* toont Stevin ons een spiegel van de samenleving, de wereld van de geboorte van de Republiek, een samenleving gekenmerkt door eenvoud, soberheid en weerzin tegen teveel opsmuk en pretentie.²⁰ Ook de Nederlandse historicus Heumakers roemt het politieke traktaat; hij ziet in Stevin een voorloper van Hobbes en Spinoza, vanwege zijn wiskundige stijl en het breken met de humanistische geleerdheid. Stevin ontleent zijn voorbeelden aan de contemporaine geschiedenis, vermijdt langdradige citaten uit de klassieken en hanteert bondige taal. Zijn uitgangspunt - wie een woonplaats kiest, zal de overheid aldaar respecteren - is ook volgens Heumakers weinig verrassend. Het traktaat wemelt van de praktische, maar tegelijkertijd ook laconieke oplossingen. Stevin mag de politieke problemen dan benaderen zoals hij vraagstukken over polderwater aanpakt, desondanks getuigt *Het burgherlijck leven* van realisme dat in een multiculturele samenleving

¹⁷ Den Boer, *Simon Stevin*, 7-15.

¹⁸ Maarten Prak, ‘Simon Stevin, *Het burgherlijck leven*. *Vita politica* door Simon Stevin, gepresenteerd en toegelicht door P. den Boer, hertaald door A. Fleurkens’ in *Historisch Nieuwsblad* juli 2001.

¹⁹ W.T.M. Frijhoff, ‘S. Stevin, *Het burgherlijck leven* & Anhangh, P. den Boer, A.C.G. Fleurkens ed.’ in *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 117(2002), 91- 93, aldaar 91.

²⁰ Droste, *Simon Stevin*, 122-123; 126.

anno 2001 nog niets van zijn betekenis is kwijtgeraakt, zo luidt het eindoordeel van Heumakers.²¹

Secretan meent dat Stevin een verbijsterende tekst ('a bewilderung text') heeft achtergelaten. De Française is uitermate lovend over Stevins oproep tot actief burgerschap, welke synoniem is aan een doelbewuste deelname aan het maatschappelijke leven. Daarmee suggereerde Stevin - zo stelt Secretan - dat politieke vragen in feite betrekking hebben op de publieke sfeer. Hoewel zijn traktaat niets meer is dan een praktische gids om allerlei conflicten uit de weg te gaan, maakt dat haar oordeel niet negatief.

Secretan verwoordt daarmee het laatste waardeoordeel uit een lange reeks. Wanneer we de periode sinds de herontdekking van *Het Burgherlick Leven* overzien, is vast komen te staan dat er een algemene grote waardering is voor het traktaat als taalmonument. De politieke inhoud waardeerde men tachtig jaar geleden overwegend negatief: commentatoren herkenden in het opportunistische geschrift weinig inhoudelijke diepgang, het ontbrak aan nationalistische ideeën, terwijl de ideeën over een publieke moraal geschreven moesten zijn door een conformist, ideeën die zelfs kunnen leiden tot hypocrisie. Sinds 2001 is er enige waardering voor Stevins concept van burgerplichten en aanzetten tot dienstbaarheid. Het oordeel is dat wij kunnen leren van het realisme, de nuchterheid en de redelijkheid van Stevin om in onze eigen samenleving mogelijkheden te zoeken een doelbewuste deelname aan het maatschappelijke leven te bevorderen.

In het politieke debat zoals dat in Nederland de laatste decennia wordt gevoerd door politici, opiniemakers en bekende Nederlanders, overheerst naar mijn waarneming een oppervlakkige, naïeve, door emoties gedreven dan wel politiek-correcte benaderingswijze. In het debat ontbeert een flinke portie van Stevins redelijkheid in de betekenis van het juiste midden tussen rationaliteit en idealisme. Juist nu Nederlanders op allerlei gebied de waarde niet kunnen of willen inzien van hetgeen hen wordt aangeboden, verlang ik naar politici die het aandurven om zich minder te bekommeren om wat het veeleisende en verwende Nederlandse volk vraagt. Wat mij betreft is het uitdenken van een visie die gebaseerd is op redelijkheid - inzicht en handelen op basis van inzicht - zoals we dat aantreffen bij Stevin, in alle tijden gewenst.

²¹ Heumakers, Arnold, 'Simon Stevin. Het burgherlick leven (Vita Politica). Gepresenteerd en toegelicht door Pim den Boer; hertaald door Anneke C.G. Fleurkens. Erven J. Bijleveld' in *NRC Handelsblad*, 2-11-2001.

Literatuurlijst

Braak, Menno ter, 'De burger en zijn antipode' (1939) in: Idem, *Verzameld werk VII* (Amsterdam 1951) 417-422.

DeVreese, J.T, en G. VandenBerghe, '*Wonder en is gheen wonder*'. *De geniale wereld van Simon Stevin 1548-1620* (Leuven 2003).

DeWitte, Alfons, 'Het burgerlick leven en de huysbou van Simon Stevin' in *Biekorf* 107(2007).

http://www.dbnl.org/tekst/_bie001200701_01/_bie001200701_01_0028.php

Dijksterhuis, E.J., 'Getemperde voldoening Simon Stevin, Het Burgherlick Leven. Herdrukt naar de eerste uitgaaf van 1590, ingeleid door Dr. Annie Romein-Verschoor en Prof. Dr. G.S. Overdiep en met een voorwoord van Prof. Dr. C.G.N. de Vooyoys. Voor de Stichting 'Onze Oude Letteren' door de N.V.

Wereldbibliotheek te Amsterdam uitgegeven in 1939' in: *De Gids* 104(1940) 52-57.

Droste, Frederik Gerrit, *Simon Stevin. Wetenschapper in oorlogstijd* (Soesterberg 2007).

Frémery, E. de, 'Simon Stevin. Het burgerlick leven. Herdrukt naar de eerste uitgave van 1590. N.V.

Wereldbibliotheek. Amsterdam 1939' in: *Onze Taaltuin* 8 (1939-1940) 256.

http://www.dbnl.org/tekst/_taa011193901_01/_taa011193901_01_0034.php

Frijhoff, W. T. M., 'S. Stevin, Het burgherlick leven & Anhangh, P. den Boer, A.C.G. Fleurkens ed.' in *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 117(2002), 91-93.

DOI: 10.18352/bmgn-lchr.5621

<https://www.bmgn-lchr.nl/articles/abstract/10.18352/bmgn-lchr.5621>

Heumakers, Arnold, 'Simon Stevin. Het burgherlick leven (Vita Politica). Gepresenteerd en toegelicht door Pim den Boer; hertaald door Anneke C.G. Fleurkens. Erven J. Bijleveld' in *NRC Handelsblad*, 2-11-2001.

<http://www.arnoldheumakers.nl/wp-content/uploads/2017/06/Stevin.-Het-burgherlick-leven.pdf>

Prak, Maarten, 'Simon Stevin, Het burgherlicke leven. Vita politica door Simon Stevin, gepresenteerd en toegelicht door P. den Boer, hertaald door A. Fleurkens' in *Historisch Nieuwsblad* juli 2001.

<https://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/5763/simon-stevin-het-burgherlicke-leven-vita-politica.html>

Secretan, Catherine, 'Simon Stevin's Vita politica. Het Burgherlick leven (1590). A practical guide for civic life in the Netherlands at the end of the sixteenth century' in *De zeventiende eeuw. Cultuur in de Nederlanden in interdisciplinair perspectief. Tijdschrift van de Werkgroep Zeventiende Eeuw* 28 (2012) 2-20.

<https://www.de-zeventiende-eeuw.nl/articles/10.18352/dze.8120>

Stevin, Simon, *Het burgherlick leven* (editie Annie Romein-Verschoor en G.S. Overdiep; Amsterdam 1939).

Simon Stevin, *Het burgherlick leven en Anhangh. Gepresenteerd en toegelicht door Pim den Boer, hertaald [in hedendaags Nederlands] door Anneke Fleurkens* (Utrecht 2001).

Illustratieverantwoording

Titelpagina:

Boekomslag Vita Politica, of het burgerlijk Leven, beschreven deur Simon Stevin

http://www.dbnl.org/tekst/stev001burg01_01/stev001burg01_01_0004.php